

ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ПРИНЦИПУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Вступ. Присвячено філософському виміру принципів міжнародного права та необхідності їх переосмислення в умовах трансформації сучасної системи міжнародних відносин крізь призму філософії. Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, кризою довіри до міжнародного права, з іншого – посиленням глобальних конфліктів і появою наднаціональних рівнів регулювання. Проаналізовано походження принципів як базових світоглядних ідей, що поєднують філософію та право, і вказується на їхню фундаментальну роль у формуванні цілісної та ціннісно орієнтованої нормативної системи. Метою дослідження є визначення філософської природи принципу та конкретизація його значення для сучасного міжнародного права.

Методи. Використано міждисциплінарний підхід, який поєднує методологію історико-філософського та історико-правового дослідження. Залучено праці М. Невідомського, С. М. Задорожної, М. Ю. Задніпряної-Корінної, О. Зайчука, К. В. Громовенка, Я. О. Тицької та інших, а також класичні філософські джерела – від античних натурфілософів до І. Канта. Розкриття поняття "принцип" здійснюється через аналіз його онтологічного, гносеологічного, нормативного вимірів тощо.

Результати. Показано, що принципи міжнародного права мають подвійний характер: вони є одночасно нормативними приписами і ціннісними ідеями, що відображають гуманізм, справедливість, суверенну рівність і повагу до свободи. Наголошено на філософському підґрунті виникнення міжнародного права, яке сягає переісних обмінів між спільнотами й розвитку універсальних етичних категорій у вченнях Епікура, Сократа, Г. Геґеля та Г. Гроція. Проаналізовано наукові підходи до розуміння структури та класифікації принципів, зокрема їх роль як "конституції" міжнародного права (К. В. Громовенко, Я. О. Тицька) та їх нормативну дієвість у вирішенні колізій (М. Ю. Задніпряної-Корінної) тощо. Підкреслено, що у філософському значенні принципи є першоосновами, які визначають логіку побудови всієї системи права.

Висновки. Доведено, що філософський вимір принципів міжнародного права є ключем до розуміння їх нормативного змісту та їхньої ролі як фундаменту міжнародної правової системи. Принципи виступають вихідними положеннями права подібно до того, як у філософії вони є першоосновами мислення й буття. Їхня сила полягає у здатності надавати праву внутрішню єдність та ціннісну орієнтацію, а також визначати рамки можливого в міжнародних взаєминах. Аргументовано, що під впливом трансформації глобального порядку принципи потребують сучасного тлумачення, проте їх філософський зміст залишається незмінним. Саме філософське осмислення дає змогу бачити міжнародне право не лише як набір норм, а як цілісну систему, що заснована на універсальних цінностях людської співпраці, які й визначають його майбутню життєздатність.

Ключові слова: історія філософії, сучасна філософія, принцип, філософія права, міжнародне право, загальні принципи міжнародного права, цінності.

Вступ

Сучасна система міжнародного права переживає період трансформації, і це зумовлено одночасним посиленням глобальних конфліктів, війн, розмиванням традиційних форм суверенітету та появою нових механізмів регулювання. Сукупно це все свідчить про дедалі очевиднішу кризу довіри до міжнародних норм, а для подолання цієї кризи необхідно повернутися до світоглядних орієнтирів, які лежать в основі цих норм та принципів. Оскільки кожна нормативна система спирається на фундаментальні вихідні ідеї, особливо важливим постає філософське переосмислення природи принципів міжнародного права як базових категорій, які визначають внутрішню логіку взаємодії між державами та структуру правового мислення тощо. Принципи не лише задають напрям розвитку міжнародного права, вони виступають його першоосновами, як онтологічні та гносеологічні засади у філософії. Саме тому дослідження філософського виміру принципів дозволяє побачити міжнародне право як внутрішньо впорядковану систему, що спирається на універсальні ідеї та цінності.

Метою статті є концептуалізація поняття "принцип" у філософському значенні та уточнення його ролі в сучасному міжнародному праві з огляду на історичні витоки, структурні особливості, функції, сутнісні виміри тощо.

Методи

Методологічна база статті ґрунтується на міждисциплінарному підході, оскільки він поєднує інструменти історико-

філософського та історико-правового дослідження. Розвідка виходить із припущення, що поняття принципу має складну багатовимірну природу, а його осмислення потребує реконструкції як філософських, так і правових контекстів. У роботі здійснено аналіз класичних філософських джерел від античних натурфілософів до німецького ідеалізму, що дозволяє простежити, як ідея принципу функціонує у філософській традиції. Паралельно використано напрацювання сучасних дослідників міжнародного права. Залучено праці М. Невідомського, С. М. Задорожної, М. Ю. Задніпряної-Корінної, О. Зайчука, К. В. Громовенка й Я. О. Тицької та інших. Така методологічна комбінація забезпечує виявлення внутрішнього зв'язку між філософськими першоосновами та нормотворчою практикою міжнародного права.

Результати

У філософії принципом є фундаментальне положення, на якому засновуються окремі системи думок та поглядів. Певною мірою "принцип" наділений статусом "початку" чогось, що не потребує доведення, а втім, приймається як базова та засаднича істина. І вже з цієї істини випливають решта тверджень, норм або висновків. Так само справедливо можна зазначити, що принцип задає певний та визначений напрям думки, він спрямовує мислення, визначає рамки інтерпретацій, дозволяє побачити внутрішню логіку поєднання окремого та цілого. У цьому сенсі принцип, з філософської точки зору, є своєрідною опорною точкою для світо-

© Лещенко Максим, 2025

глядних орієнтирів, які пояснюють світ, як, наприклад, принцип причинності, свободи, відповідальності тощо. Ці принципи формують спосіб мислення людини, а не лише слугують основою для правил. Якщо перенести це розуміння принципу з поля філософського знання до міжнародного права, то обидві ці сфери мають етичні виміри. Наприклад, філософські принципи часто пов'язані зі справедливістю та свободою, а основні принципи міжнародного права – з гуманізмом та повагою до суверенітету. Подібне порівняння стає можливим, якщо взяти до уваги діаметрально протилежні масштаби – від окремої людини-особистості з її внутрішнім діалогом до міжнародного діалогу, побудованого на правилах та принципах. Отже, філософські принципи і принципи міжнародного права, як можна припустити, є спорідненими тим, що встановлюють базові норми порядку й раціональності як у мисленні, так і у взаєминах між державами відповідно.

Якщо перенести філософське розуміння на міжнародне право, то його основи стануть більш очевидними, наприклад, міжнародно-правові принципи є так само вихідними положеннями, які уможливають роботу системи. Це має бути повага до суверенітету, рівність держав, принцип невтручання, ідея непорушності кордонів, право народів на самовизначення. В умовах війни всі ці питання набувають особливої актуальності, оскільки принципи, як і у філософії, визначають рамки, строго задають основи того, що є можливим, що є законним, а що – ні. Тому філософське розуміння принципів дозволяє побачити міжнародне право не лише як своєрідний набір правил, а як цілісну структуру, де кожне конкретне положення має сенс тому, що ґрунтується на фундаментальних засадах.

У статті К. В. Громовенка та Я. О. Тицької "Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації" автори здійснили ґрунтовний аналіз природи та сутності основних принципів міжнародного права. Вони звертають увагу на тому, що в сучасній доктрині міжнародного права немає єдності в розумінні та тлумаченні самого поняття "принципи міжнародного права", оскільки одні дослідники вивчають їх як загальні ідеї, що лежать в основі системи міжнародних норм, інші ж вивчають як конкретні приписи, які мають вищу юридичну силу та регулюють діяльність суб'єктів міжнародних відносин. Важко не погодитися з дослідниками, враховуючи той факт, що сутнісним вимірам цього феномену варто приділити більшу увагу, що подібне теоретичне розмежування демонструє, що принципи міжнародного права є комплексними, тобто і нормативними, і ціннісними орієнтирами: "В сучасному міжнародному праві провідна роль належить принципам. З моменту їх створення та до теперішнього часу, останні не переставали становити основу, на котрій розроблялись міжнародно-правові стандарти та регулюються міжнародні відносини. Принципи міжнародного права виступають у ролі своєрідної конституції. Вони наділені найвищою юридичною силою і на цій підставі решта норм міжнародного права не має суперечити принципам міжнародного права. На сьогодні особлива увага приділяється узгодженості внутрішньо-державних норм з вимогами основних принципів міжнародного права. У зв'язку з цим важливим завданням, що постає перед сучасною юридичною наукою, є визначення значення загальноновизначених принципів міжнародного права, розкриття їх правової природи за змісту" (Громовенко, & Тицька, 2023, с. 119).

Особлива увага в дослідженні К. В. Громовенка та Я. О. Тицької приділяється джерелам формування самих принципів, наприклад, вони наголошують, що основні принципи міжнародного права не є виключно доктринальними конструкціями, що вони мають чітке закріплення в міжнародно-правових актах, як у Статуті Організації Об'єднаних Націй 1945 року, Декларації про принципи міжнародного права 1970 року, Гельсінському заключному акті 1975 року тощо (Громовенко, & Тицька, 2023). Ці принципи також закріплено в міжнародних звичаях, які визначаються джерелом права, вони становлять той базис, на основі якого вибудовується система міжнародно-правового регулювання. У статті автори підкреслюють, що принципи мають універсальний та загальнообов'язковий характер, що наближує їх за статусом до рівня імперативу, дотримання якого є невід'ємною умовою міжнародної стабільності. Таким чином, постає філософський аспект цієї проблематики, проаналізувавши який, можна виявити окремі аспекти, які зникають з поля зору під час використання методології інших дисциплін.

Традиційно право вважають складним та багатомірним явищем, яке формує юридичну надбудову суспільства. Воно перебуває у тісному зв'язку із соціальним, політичним, економічним тощо життям суспільства, і ці виміри об'єднують певні універсальні ідеї. У свою чергу, ці ідеї стають об'єднавчим елементом права, вони забезпечують його внутрішню єдність та цілісність, його спрямованість на важливі цінності. Ці ідеї, які мають філософський характер за своєю суттю, і є, на думку дослідників, принципами права. Розуміння ж принципів є своєрідним ключем до осмислення суті правової системи загалом, оскільки ці ідеї лежать в основі логіки її побудови.

Поняття "принцип" історично має глибокий зміст та трактується у різні часи по-різному. Щодо філософії, то в цій царині воно позначає первинне, або ж вихідне, начало буття та мислення, утім, цей термін зустрічається в багатьох науках. Наприклад, у сфері права принцип позначає основну засаду, що визначає зміст та спрямування правової системи. Аналізуючи поняття більш докладно, варто наголосити на тому, що у філософії принцип (від лат. *Principium* – початок) означає певне вихідне положення чи першооснову. Це закономірність, з якої логічно чи онтологічно випливають усі інші твердження чи явища.

У різні часи та епохи філософи по-різному розуміли це поняття. Якщо брати до уваги онтологічний вимір, то за такої оптики принцип лежить в основі існування усього сущого, як, наприклад, у вченні античних натурфілософів з їх пошуком першопричини – архе. Щодо гносеологічного виміру, то тут принцип постає вихідним постулатом пізнання, або ж фундаментальною ідеєю, як, наприклад, апіорні форми пізнання в трансценденталізмі. З філософської точки зору, принцип є ідеєю чи законом, який має багато вимірів, який упорядковує пізнання, дійсність та буття. Будучи одночасно і підставою мислення, і засадничим правилом дії, принцип поєднує у собі теоретичний та морально-практичний вимір. Наприклад, у "Філософському енциклопедичному словнику" за редакцією В. І. Шинкарука поняття принципу розкривається у подвійному значенні: "ПРИНЦИП (від лат. *principium* – начало, основа) – 1) Першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки... 2) Внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах

діяльності" (Шинкарук та ін., 2002, с. 519). Цю цитату можна коротко пояснити так, що в першому значенні принцип – це першопочаток та основа, і йдеться про те, що в будь-якій системі знання або явищі існує певне вихідне начало. Це начало і визначає на філософсько-теоретичному рівні внутрішню структуру та логіку. Для порівняння у фізиці існує принцип збереження енергії, а у філософії – єдності буття. Друге запропоноване значення виражає принцип як внутрішнє переконання людини, як її моральні чи світоглядні засади. Це те, чим людина керується у судженнях та вчинках, і тому це вже не абстрактне начало, це внутрішня норма, яка формує поведінку та життєві орієнтири. У свою чергу, "Новий Оксфордський американський словник" ("New Oxford American Dictionary") визначає принцип як фундаментальну істину або певне положення, що слугує базисом для певної системи переконань, чи то моделі поведінки, чи то ланцюга міркувань. Принципи також виступають орієнтирами, що спрямовують поведінку або допомагають у здійсненні оцінювання (Stevenson, & Lindberg, 2010, р. 3350). Інші дослідники звертають увагу на те, що це полісемантичне поняття і його значення залежать від того, хто вживає слово. У своїй статті "Загальні принципи права" ("General Principles of Law") Гвідо Альпа (Guido Alpa) пише про те, що в розмовній італійській мові слово *principio* може означати "початок", фундаментальну цінність, базове поняття або узагальнення, зроблене на основі різних випадків. У юридичній сфері "принцип" уживається по-різному: як складова частина певної правової дисципліни, як цінність, як метод чи інструмент, але передусім як абстрактне правило, яке застосовують до конкретних ситуацій: "Різні тлумачення терміна "принцип" стосуються різних значень, хоч якими близькими вони були б одне до одного. Ці значення можна визначити, враховуючи професію особи, яка інтерпретує термін: учений (доктринальне використання), суддя (юриспруденційне використання) та законодавець (законодавче використання)" (Alpa, 1994, р. 1).

З юридичної точки зору, принцип права є вихідною та визначальною ідеєю, яка відображає сутність та цінності спрямування правової системи. Як зазначають дослідники, наприклад О. Зайчук, Ю. Волошин, М. Козюбра, принципи права мають бути основоположними орієнтирами, по-перше, у створенні, а по-друге, у тлумаченні та застосуванні норм права. Термін "принцип" уживається у різних значеннях, по-перше, як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю та загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, учення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації, по-друге, вони є внутрішнім переконанням людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності (Волошин, 2003, с. 110–111). Логічно продовжуючи думку, можна вивести ідею єдності морального й юридичного вимірів права, і ця єдність, у свою чергу, забезпечує внутрішню цілісність правової системи й зв'язок права із суспільними цінностями, такими як гуманізм, справедливість, рівність, законність тощо. Зрештою, у праві принцип постає нормативно-ціннісною основою правопорядку, що визначає мету і моральну сутність правового регулювання. З філософської ж точки зору, вони мають імперативний, тобто загальнообов'язковий характер. Імператив – це необхідна обов'язковість у юриспруденції, або ж, як у філософії – безумовне моральне веління, всезагальний моральний

закон. Сформульований І. Кантом фундаментальний моральний принцип справив неоціненний вплив на розвиток і подальшу історію етики. У книзі "Уzasаднення до метафізики звичаїв" ("Grundlegung zur Metaphysik der Sitten", 1785 р.) пруський філософ визначає засадничий принцип етики, стандарт раціональності як джерело всіх моральних вчинків, максими з яких можуть стати всезагальним законом (Kant et al., 2007). У своїй статті "Проект «Метафізики звичаїв» Канта в систематичному та історичному контекстах" (2024 р.) дослідник В. Терлецький зазначає, що, хоча сьогодні здається цілком звичним пов'язувати поняття "метафізики звичаїв" із практичною філософією Канта, насправді це поняття є історично незвичним і навіть суперечливим. Автор нагадує, що І. Кант часто використовував цей термін, однак з погляду історії метафізики цей вислів не є очевидним. У традиційній філософії, починаючи з Арістотеля, метафізика належала до сфери теоретичного знання, тоді як етика й "звичаї" належать до практичної філософії. Ці сфери завжди чітко розрізняли: "А проте, з погляду історії метафізики, як перед Кантом, так і після нього вислів "метафізика звичаїв" не є самозрозумілим, ба більше – він провокативний, оскільки суперечить цілій традиції метафізики. Справді, починаючи принаймні з Арістотеля, метафізика (перша філософія, теологія) чітко відмежовується від етики як частини практичної філософії. Перша є "теорією", друга має справу з «практикою»" (Терлецький, 2024, с. 113). Продовжуючи цю думку, В. Терлецький звертається до слів Александра Готліба Баумгартена, який казав, що метафізика є наукою про перші принципи в людському пізнанні (Терлецький, 2024, с. 113). Тому, коли І. Кант об'єднав поняття "метафізика" і "звичаї", він фактично порушив довгу традицію, яка суворо розділяла теоретичне та практичне.

Загальні принципи міжнародного права, такі як мирне співіснування, суверенна рівність, співробітництво, невтручання, сумлінне виконання зобов'язань, взаємна вигода тощо становлять основу для спеціальних норм у сфері економіки. Водночас спеціальні принципи міжнародного економічного права (наприклад, розвитку економічних відносин між державами, юридичної рівності, суверенітету над природними ресурсами національного режиму тощо) конкретизують загальні положення, адаптуючи їх до потреб міжнародного економічного співробітництва. Стаття дослідниці М. Ю. Задніпряної-Корінної під назвою "Співвідношення спеціальних принципів міжнародного економічного права та загальних принципів міжнародного права" присвячена аналізу того, як саме взаємодіють між собою загальні та спеціальні принципи в системі міжнародного права, зокрема у сфері міжнародного економічного права: "В міжнародному праві питання принципів є досить дискусійним, адже сучасні теоретики, досліджуючи це питання, орієнтуються на низку факторів, що активно впливають на трансформацію принципів у сучасному світі" (Задніпряна-Корінна, 2022, с. 555). Ця взаємодія на власному прикладі має продемонструвати приховану суть цього феномену, тож авторка виходить із того, що принципи є фундаментальними ідеями. Це керівні засади, що визначають зміст, виражають спрямованість і дух права. А в міжнародному економічному праві принципи мають нормативне значення, вони допомагають долати колізії та заповнювати певні прогалини законодавства, що, у свою чергу, сприяє забезпеченню справедливого врегулювання міжнародних відносин: "Принципи права

можна розглядати як виражені в законодавстві основоположні, фундаментальні ідеї, вихідні керівні правила загального характеру, що зумовлюються потребами розвитку держави і суспільства та в концентрованому вигляді визначають сутність права, його зміст і призначення у суспільстві, виражають спрямованість правового регулювання і поширюються на всіх суб'єктів права" (Задніпряна-Корінна, 2022, с. 555).

У своїй статті "Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права" О. В. Зайчук досліджує поняття принципів права як фундаментальних засад, які визначають природу та зміст правової системи. Він підкреслює той факт, що принципи права є вихідними ідеями, або ж установками, які формують як моральну, так і організаційну основу виникнення та розвитку права. Іншими словами, це не просто формальні норми, натомість це, у філософському сенсі, смислові орієнтири, які надають праву внутрішню цілісність і спрямованість. Як демонструє автор статті, у принципів права є подвійна природа, з одного боку, об'єктивна, що відображає закономірності розвитку суспільства, певні історичні умови, окремі інтереси, суперечності тощо, а з іншого боку, це суб'єктивний бік, пов'язаний зі сприйняттям права людиною, з моральними поглядами, із суб'єктивними ідеями та цінностями. На думку О. В. Зайчука: "Отже, принципи права – це вихідні, визначальні ідеї, положення, установи, які становлять моральну та організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права. З одного боку, принципи права відображають його об'єктивної властивості, зумовлені закономірностями розвитку певного суспільства та історично властивих йому інтересів, потреб, суперечностей і компромісів різних класів або верств населення. З іншого боку, у принципах права відображене суб'єктивне сприйняття права членами суспільства, їхні моральні та правові погляди, почуття, потреби, висловлені в різних ученнях, теоріях, напругах праворозуміння" (Зайчук, 2012, с. 23). Таким чином, дослідник стверджує, що принципи права треба осмислювати в єдності об'єктивного і суб'єктивного вимірів, що вони виражають реальні суспільні відносини й водночас є результатом духовно-ціннісної діяльності людини. У ширшому контексті О. В. Зайчук підкреслює, що вивчення принципів права має не лише теоретичне, а й методологічне значення для розвитку загальної теорії держави і права, оскільки, на його думку, саме через них розкривається зв'язок між правом як соціальним явищем і правом як етичним та духовним феноменом.

Як стверджує дослідниця С. М. Задорожна, загальні принципи міжнародного права потребують переосмислення через те, що відбувається постійний розвиток відносин міжнародного правового характеру. Досліджуючи місце принципів сучасного міжнародного права в системі норм національного права крізь призму проблем, що виникають у співвідношенні джерел міжнародного та внутрішнього права, у своїй статті "Сучасні принципи міжнародного права в ієрархії норм міжнародного, наднаціонального і національного права" авторка зазначає: "Суттєвою рисою принципів міжнародного права є їх нормативність, вони регулюють міжнародні правовідносини як безпосередньо, так і за допомогою конкретних норм. Принципи базисні, оскільки визначають зміст і цілі норм міжнародного права та визначають структуру міжнародного права загалом і гармонізують правила, що входять до нього" (Задорожна, 2019, с. 125). Дослідниця у статті зазначає, що досі наукова доктрина не дійшла єдиної думки щодо

місця принципів міжнародного права у правовій системі держав, і вона наголошує на актуальності цієї проблеми, а саме – на взаємодії національних правових систем та міжнародного права з урахуванням специфіки норм-принципів.

У міжнародного права необхідно є філософське підґрунтя, яке свідчить про те, що зародження міжнародного права пов'язане з первинним взаємним обміном між людьми (державами), де обмін благами й зобов'язаннями створював основу майбутньої співпраці та певних гарантій безпеки. Автор статті "Філософсько-правова основа міжнародного права та перспективи її розвитку" М. Невідомський розповідає про походження та певне філософське підґрунтя міжнародного права, він детально показує, що зародження міжнародного права стало можливим ще й завдяки внеску як давніх філософів, таких як Епікур, Сократ тощо, так і більш сучасних мислителів, таких як Г. Гроцій, Г. Гегель тощо. Вони систематизували крізь призму власних філософських ідей міжнародне право як науку і підкреслили роль філософії у регулюванні відносин між державами на основі принципів. Як пише автор статті: "Філософія міжнародного права невпинно розвивається та змінюється, однак засадниче, ціннісне підґрунтя залишається сталим століттями. Перед сучасним міжнародним правом постав справжній екзистенційний виклик, дедалі частіше й гучніше виникають думки щодо зневіри в міжнародному праві, що викликає неабияку стурбованість. Отже, вважаю, слід детально та неупереджено проаналізувати питання виникнення філософсько-правової основи міжнародного права, її розквіту, сучасного стану та перспектив її розвитку, щоб дати однозначну відповідь на питання, чи має міжнародне право майбутнє і, якщо має, то яке вбачається головне питома призначення згаданої науки, чи зможе міжнародне право змінити світ на краще" (Невідомський, 2024, с. 118). З автором важко не погодитись, текст його статті стосується сучасних цінностей міжнародного права, і М. Невідомський пояснює, що їх можна виявити через аналіз Статуту Організації Об'єднаних Націй. Статут, особливо його Преамбула, як пише автор, відображає основні пріоритети та конститутивні принципи, які визначають ключові цінності сучасного міжнародного права: "Згідно з першим реченням Преамбули, "народи Об'єднаних Націй сповнені рішучості позбавити прийдешні покоління нещастя війни", які, на превеликий жаль, досі несуть людству невимовне горе..." (Невідомський, 2024, с. 118–119).

Дискусія і висновки

Поняття "принцип", як було продемонстровано, має глибоку філософську генеалогію, яка очевидно впливає на його юридичне тлумачення у міжнародному праві. У філософському сенсі принцип постає як першопочаток та фундаментальна істина, яка є внутрішньою орієнтацією способу мислення. Цей зміст зберігається і в правовій сфері, де принципи формують нормативно-ціннісну основу правопорядку. Саме це подвійне, з одного боку онтологічне, а з іншого, гносеологічне значення принципу дозволяє застосувати його до аналізу образу міжнародного права як цілісної та впорядкованої системи. Дослідники, зокрема Ю. О. Волошин та О. В. Зайчук, підкреслюють комплексну природу принципів права, де об'єктивний складник, як-то історичні умови чи суспільні потреби, поєднується із суб'єктивним складником, який визначається цінностями, моральними переконаннями, правосвідомістю тощо. Статті К. В. Громовенка, Я. О. Тицької, М. Ю. Задніпряної-

Корінної та інших розкривають іншу важливу площину, а саме: принципи міжнародного права є не лише абстрактними ідеями, а конкретними нормами, що закріплені в міжнародно-правових актах, вони мають власні функції та найвищу юридичну силу, визначають зміст норм, структуру міжнародної системи, межі допустимих дій держав тощо. Інші дослідники, як, наприклад, М. Невідомський, А. Стівенсон, К. А. Ліндберг тощо, розширюють дискусію у бік походження міжнародного права, наголошуючи на тому, що його витоки пов'язані з філософсько-етичними категоріями. Зрештою, роль філософії в осмисленні міжнародного права підтверджується також працями Г. Гроція, Г. Геґеля та інших, які вибудували концептуальні рамки, у яких міжнародне право мислиться як простір взаємного визнання та нормативної рівності суб'єктів. На тлі цього філософія І. Канта й кантівське поняття морального імперативу демонструють, що принципи можуть мислитися як універсальні та обов'язкові підстави діяльності. Утім, сучасні ж виклики світового порядку актуалізують саме цей імперативний вимір принципів, який забезпечує зв'язок між правом і фундаментальними цінностями. Узагальнюючи, можна стверджувати, що філософський вимір поняття "принцип" дозволяє зрозуміти міжнародне право як таке, що ґрунтується не лише на інституційних механізмах, але й на універсальних раціональних та етичних підставах. Осмислення принципів вимагає міждисциплінарного підходу, де право і філософія постають як взаємодоповнювальні способи пізнання і впорядкування світу.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Волошин, Ю. О. (2003). Принцип. У Ю. С. Шемшученко (Ред.), *Юридична енциклопедія* (Т. 5, с. 110–111). Українська енциклопедія імені М. П. Бажана.
- Громовенко, К. В., Тицька, Я. О. (2023). Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації. *Правова позиція*, 1(38), 118–124. <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.23>
- Задніпріана-Корінна, М. Ю. (2022). Стіввідношення спеціальних принципів міжнародного економічного права та загальних принципів міжнародного права. *Юридичний науковий електронний журнал*, 9, 555–557. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/136>
- Задорожна, С. М. (2019). Сучасні принципи міжнародного права в ієрархії норм міжнародного, наднаціонального і національного права. *Правові горизонти*, 14(27), 125–131. <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i14.p125>
- Зайчук, О. В. (2012). Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*, 3, 21–27.

Maksym LESHCHENKO, PhD Student
ORCID ID: 0009-0003-5560-7678
e-mail: leshchenko.max@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PHILOSOPHICAL DIMENSION OF THE PRINCIPLE AND ITS SIGNIFICANCE IN THE FORMATION OF INTERNATIONAL LAW

Background. The article is devoted to the philosophical dimension of the principles of international law and the need to rethink them in the context of the transformation of the modern system of international relations through the prism of philosophy. The relevance of the study is due, on the one hand, to the crisis of confidence in international law, on the other hand, to the intensification of global conflicts and the emergence of supranational levels of regulation. The article analyzes the origin of principles as basic worldview ideas that combine philosophy and law, and points to their fundamental role in the formation of a holistic and value-oriented normative system. The purpose of the study is to determine the philosophical nature of the principle and specify its significance for modern international law.

Methods. The work uses an interdisciplinary approach that combines the methodology of historical-philosophical and historical-legal research. The works of M. Nevidomskiy, S. M. Zadorozhna, M. Yu. Zadnypriana-Korinna, O. V. Zaychuk, K. V. Hromovenko, Ya. O. Tytska etc., as well as classical philosophical sources – from ancient natural philosophers to I. Kant – are involved. The disclosure of the concept of "principle" is carried out through the analysis of its ontological, epistemological, normative dimensions, etc.

Невідомський, М. (2024). Філософсько-правова основа міжнародного права та перспективи її розвитку. *Філософські та методологічні проблеми права*, 1(27), 117–124. <https://doi.org/10.33270/01242702.117>

Терлецький, В. (2024). Проект "Метафізики звичаїв" Канта в систематичному та історичному контекстах. *Sententiae*, 43(3), 113–128. <https://doi.org/10.31649/sent43.03.113>

Шинкарук, В. І., Бистрицький, Є. К., Булатов, М. О., Ішмуратов, А. Т., Йолон, П. Ф., Ковадло, Г. П., Колодний, А. М., Кримський, С. Б., Лук'янець, В. С., Лях, В. В., Малахов, В. А., Мокляк, М. М., Озадовська, Л. В., Поліщук, Н. П., Пролеєв, С. В., Стратій, Я. М., Табачковський, В. Г., & Хамітов, Н. В. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис. https://archive.org/details/filosofskiy_entsyklop/page/n1/mode/2up?view=theater

Alpa, G. (1994). General Principles of Law. *Annual Survey of International & Comparative Law*, 1(1), 1–37.

Kant, I., Horn, C., Mieth, C., & Scarano, N. (2007). *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Suhrkamp-Studienbibliothek.

Stevenson, A., & Lindberg, C. A. (Eds.). (2010). *New Oxford American Dictionary*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acref/9780195392883.001.0001>

References

Alpa, G. (1994). General Principles of Law. *Annual Survey of International & Comparative Law*, 1(1), 1–37.

Hromovenko, K. V., & Tytska, Ya. O. (2023). Principles of international law: conceptual approaches to understanding nature and classification. *Legal Position*, 1(38), 118–124 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-1.23>

Kant, I., Horn, C., Mieth, C., & Scarano, N. (2007). *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Suhrkamp-Studienbibliothek.

Nevidomskiy, M. (2024). Philosophical and legal foundation of international law and prospects for its development. *Philosophical and Methodological Problems of Law*, 1(27), 117–124 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33270/01242702.117>

Shynkaruk, V. I., Bystrytsky, E. K., Bulatov, M. O., Ishmuratov, A. T., Yolon, P. F., Kovadlo, G. P., Kolodny, A. M., Krymsky, S. B., Luk'yanets, V. S., Lyakh, V. V., Malakhov, V. A., Moklyak, M. M., Ozadovska, L. V., Polishchuk, N. P., Proleyev, S. V., Stratiy, Ya. M., Tabachkovsky, V. G., & Khamitov, N. V. (Eds.). (2002). *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Abrys [in Ukrainian]. https://archive.org/details/filosofskiy_entsyklop/page/n1/mode/2up?view=theater

Stevenson, A., & Lindberg, C. A. (Eds.). (2010). *New Oxford American Dictionary*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acref/9780195392883.001.0001>

Terletsky, V. (2024). Kant's Project of the "Metaphysics of Morals" in systematic and historical contexts. *Sententiae*, 43(3), 113–128 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31649/sent43.03.113>

Voloshyn, Yu. O. (2003). Principle. In Yu. S. Shemshuchenko (Ed.), *Legal encyclopaedia* (Vol. 5, pp. 110–111). M. P. Bazhan Ukrainian Encyclopaedia [in Ukrainian].

Zadnypriana-Korinna, M. Yu. (2022). Correlation of special principles of international economic law and general principles of international law. *Juridical scientific and electronic journal*, 9, 555–557 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/136>

Zadorozhna, S. M. (2019). Modern principles of international law in the hierarchy of norms of international, supranational and national law. *Legal horizons*, 14(27), 125–131. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i14.p125>

Zaychuk, O. V. (2012). Legal principles in the context of theory of law and state development. *Almanac of Law*, 3, 21–27 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 21.10.25
Прорецензовано / Revised: 18.12.25
Схвалено до друку / Accepted: 22.12.25

R e s u l t s . *The study shows that the principles of international law have a dual nature: they are simultaneously normative prescriptions and value ideas that reflect humanism, justice, sovereign equality and respect for freedom. The article emphasizes the philosophical basis of the emergence of international law, which dates back to the original exchanges between communities and the development of universal ethical categories in the teachings of Epicurus, Socrates, G. Hegel and G. Grotius. The article analyzes scientific approaches to understanding the structure and classification of principles, in particular their role as the "constitution" of international law (K. V. Hromovenko, Ya. O. Tytska) and their normative effectiveness in resolving conflicts (M. Yu. Zadnypriana-Korinna) etc. It is emphasized that in the philosophical sense, principles are the fundamentals that determine the logic of building the entire legal system.*

C o n c l u s i o n s . *The article proves that the philosophical dimension of the principles of international law is the key to understanding their normative content and their role as the foundation of the international legal system. Principles act as the starting points of law, just as in philosophy they are the fundamentals of thinking and being. Their strength lies in the ability to give law internal unity and value orientation, as well as to define the framework of what is possible in international relations. Under the influence of transformations of the global order, the principles require modern interpretation, but their philosophical content remains unchanged. It is precisely philosophical understanding that makes it possible to see international law not only as a set of norms, but also as a holistic system based on the universal values of human cooperation, which determine its future viability.*

K e y w o r d s : *history of philosophy, modern philosophy, principle, philosophy of law, international law, general principles of international law, values.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.